

Валерія Резанова, студентка

Науковий керівник – Резанова Н.О., к. філос. н., доцент
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Актуальність. Загострена екологічна ситуація у сучасному суспільстві, що граничить у багатьох випадках з природною катастрофою, обумовлює теоретичну і практичну значущість сучасних екологічних проблем, необхідність виявлення їхнього змісту та гуманістичного значення. Проблеми спотворення природних ландшафтів, збіднення генофонду та скорочення природних копалин придбали надзвичайну злободенність через усвідомлення суспільством необхідності встановлення системи гармонійних відносин між природним середовищем і людиною, що реалізуються в моральних нормах і відчутті відповідальності через екологічну освіту.

Актуальним стає аналіз гуманістичного змісту екологічної освіти, призначення якої полягає у перенесенні людства в якісно новий стан, що орієнтується на екологічні цінності та практичні дії, що виключають домінантність утилітарно-споживацької психології [1].

Розуміння екологічних проблем як науково осмислених, закріплених в індивідуальній та масовій свідомості, має стати центральним у міжнародно-орієнтованій соціокультурній системі освіти, що формується під час глобалізації соціуму. Екологічна культура зможе виконати свою головну місію — сприяти переорієнтації людини на планетарні цінності: збереження ресурсів живої та неживої природи.

Основна частина. Екологічні проблеми знаходяться на стику природничих, суспільних і технічних наук, вимагають для свого рішення загальноприйнятої представниками зазначених галузей науки мови.

При обговоренні питання про місце і роль екології в системі освітньої культури необхідно зважати на її важливість в сучасній науковій картині світу, місця і ролі в ній людини, її невід'ємності від біосфери і космосу, її найтіснішого зв'язку з живою і неживою природою. Але проблема полягає в тому, що в масовому просторі забуте означення екології в першу чергу як науки, замість цей термін трактується довільно: як загальний стан природи («погіршення екології», «хороша екологія»), як опис духовної сфери суспільного життя («екологія духу», «екологія розуму»).

Екологічна культура особистості - рівень сформованості системи наукових знань про взаємодію людини, суспільства і природи; екологічних ціннісних орієнтації, норм і правил; морально-естетичного ставлення до природи; умінь і навичок з вивчення природи та її охорони. У структурі екологічної культури виділяють: 1) систему екологічних знань, 2) екологічна свідомість, ціннісне ставлення до природи, 3) екологічну діяльність. Екологічна свідомість (погляди, переконання, цінності, морально-естетичне ставлення до природного світу, любов до природи, відповідальність і т. п.)

Пошук чіткого визначення «культури» не простіший, адже цей термін не просто частина широко вживаних слів, а фундаментальне соціально-гуманітарне світоглядне поняття, що характеризує неймовірно багатогранний фактор людського життя і виходить з творчості, пізнання світу і самого себе. Хоча культурні та екологічні відносини людини з природою пронизують всю історію, але їх осмислення як особливої сфери соціальної реальності відбулося лише у XVIII-XIX століттях. Розроблені В. І. Вернадським теоретико-методологічні основи виходу людства з кризи — перехід від біосфери до ноосфери (сфера розуму) — орієнтували на формування Вселенської свідомості й певних цінностей, що дозволять соціуму жити і діяти, не порушуючи закони природи, оцінити масштаби та

глибину наслідків антропогенної діяльності сьогодні та в майбутньому планети Земля. Заклик природознавця формувати філософський тип мислення та екологічну культуру набуло особливої актуальності в сучасних умовах, коли небезпека глобальної деградації біосфери зростає, а цивілізація продовжує керуватися у своїй практичній діяльності цінностями досить далекими від тих, які відповідали б вимогам ноосферного мислення [2].

Наприкінці XX - початку XXI століття екологічні відносини стали розвиватися за законами, що суперечать алгоритмам біогеохімічних циклів планети.

В цивілізаціях стародавнього світу поряд з шанобливим ставленням до природи існувала ідея відокремлення і піднесення людини. Крім вміння вести господарство щадного типу, стародавні культури включали в себе звичку милуватися природою. Динамізм західної цивілізації контрастує з консервативністю східних суспільств, де види діяльності, їх засоби й цілі змінюються дуже повільно, іноді протягом століть. Система життєвих смислів, притаманних західному варіанту розвитку, включає в якості базових розуміння людини як діяльної істоти, що протистоїть природі, головне призначення якої – змінювати природу, підкоряти своїй владі.

Сьогодні мова йде не лише про екологічну кризу, але й про кризу сучасної освітньої культури, в першу чергу, духовної, гуманістичної. Матеріальна культура, радикально змінивши виробничу діяльність, деформувала свідомість людини, сформувавши техногенний стиль мислення на шкоду екологічному. У підсумку виник феномен «подвійного конфлікту цінностей»: усередині кожної культури і між цивілізаціями.

Переорієнтація індивідуальної й масової свідомості на екологічні цінності, пов'язана з моральними орієнтирами, має наслідком утвердження нової моралі – біоетики, що орієнтована на оптимізацію взаємовідносин суспільства і природи, коли її сприйняття визначається не тільки з позицій економічної оцінки ресурсів, але й з естетичної [2].

Індустріальний етап розвитку, змінюючи систему цінностей по відношенню до природи пропорційно зростанню матеріальних потреб соціуму, став причиною широкого розповсюдження психології споживацтва, «речової» інтерпретації сенсу і призначення життя. В результаті головні цінності індустріального суспільства придбали нову якість: включили в себе конфліктну компоненту соціально-економічного та еколого-культурного змісту.

В рамках індустріального суспільства виробництво організовується не заради споживання, хоча більшість товарів мають певну споживну вартість, а виключно заради прибутку, що стає пріоритетною метою, зводячи особистісне і суспільне буття до вторинного по значущості. Прагнення отримання максимально високого прибутку стало виражати нагальну потребу економічно грамотної поведінки, де природному компонентові відводиться роль засобу, а не мети. У підсумку людина дистанціюється від природного, вважаючи за краще штучне як більш економічно вигідне, а широке поширення отримує антиекологічний принцип «використав – викинув».

В даний час можна говорити про два варіанти соціокультурного розвитку суспільства: перший, притаманний розвиненим країнам – широкий спектр споживчих переваг, що охоплюють сферу побуту та виробництва, навколишнє середовище; другий, слабозвиненим країнам – антипод першого і ґрунтується на нормативах фізіологічного виживання [3].

Сьогодні антропоцентризм часто набуває форми екологічного, коли суспільство починає повертатися обличчям до себе, виявляючи, що для людини бути ситим і багатим недостатньо, бажано жити довго і хворіти мало. Така установка передбачає зміну контактів суспільства з природою шляхом перенесення центру ваги з перетворення природи на перетворення суспільства з відповідним коригуванням шкали цінностей.

Перегляд споживчих цінностей – болючий, складний процес. Екологічна свідомість не може бути продуктом стихійного розвитку: трансформація антиекологічних установок стане

реальною за умови радикального переосмислення основ життя суспільства в цілому і кожного його індивідуального представника.

Осмислення проблем, з якими людство зіткнулося на порозі XXI століття, – завдання, що доведеться вирішувати системі освіти, виховання, культури. Це реальні важелі, вони здатні забезпечити цілеспрямований рух людства до ноосфери і відповідного їй рівня екологічної культури.

Висновок. Глобальна екологічна криза є наслідком історично сформованого типу виробничої діяльності і способу життя людства, в яких відбилися його традиційні цінності.

Необхідність трансформації ціннісних установок під впливом глобальної екологічної кризи сучасним соціумом визнається, але про адекватному сприйнятті небезпеки говорити ще не доводиться. Цю позитивну тенденцію слід укріпити. Людство в ході еволюції виробила для цього відповідний інструментарій – систему екологічних соціокультурних цінностей.

Не можна не визнати, що рівень, масштаб, об'єктивність вирішення екологічних і природоохоронних проблем у сьогоденні і майбутньому прямо залежать від екологізації життєдіяльності суспільства, формування екологічної культури і підтримки цих процесів з боку держави. Розум людства повинен забезпечити перехід нашої цивілізації на ноосферний шлях розвитку, якій відповідає вищий рівень екологічної культури, бо іншої альтернативи не існує.

Використана література:

1. Воронкова В. Г. *Формирование нового мировоззрения, нового человека, нового общества будущего* / В. Г. Воронкова // *Антропологічні виміри філософських досліджень*. - 2013. - Вип. 3. - С. 69-80.
2. Гардашук Т. В. *Концептуальні параметри екологізму [Текст]: [Моногр]* / Т. В. Гардашук; НАН України. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. – К. : Парапан, 2005. – 196 с.
3. Крисаченко В. С. *Людина і біосфера: основи екологічної антропології. [Текст]: [Моногр]* / В. С. Крисаченко // Міжнародний фонд «Відродження» – К. : Заповіт, 2008. – 687 с.